

Iszutin, Wadim Walerianowicz

Joachim Lelewel, członek Towarzystwa Historii i Starożytności Rosyjskich przy Uniwersytecie Moskiewskim

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/2, 431-434

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wadim Walerianowicz Iszutin

(Moskwa)

JOACHIM LELEWEL — CZŁONEK TOWARZYSTWA HISTORII
I STAROŻYTNOŚCI ROSYJSKICH PRZY UNIWERSYTECIE
MOSKIEWSKIM

Kontakty wybitnego uczonego i rewolucjonisty polskiego Joachima Lelewela (1786—1861) z rosyjskim środowiskiem naukowym przedstawione są najbardziej wyczerpująco w historiografii radzieckiej przez B. S. Popkowa¹. Publikacja niniejsza ma na celu wprowadzenie w obieg naukowy niedawno odkrytego i dotychczas niepublikowanego listu J. Lelewela, adresowanego do członków Towarzystwa Historii i Starożytności Rosyjskich przy Uniwersytecie Moskiewskim², oraz przedstawienie wykazu prac historyka polskiego, przechowywanych w bibliotece Towarzystwa.

Z inicjatywą wyboru J. Lelewela na członka rzeczywistego THiSR wystąpił Iwan Sniegiriow³ — profesor Uniwersytetu Moskiewskiego, et-

¹ B. S. Popkow: *Polskiej uczonyj i rewolucionier Joachim Lelewel. Russkaja problematika i kontakty*. Moskwa 1974.

W literaturze polskiej o sprawie członkostwa Lelewela w Towarzystwie Historii i Starożytności Rosyjskiej na tle jego związków z uczonymi w Moskwie wspomina R. W. Wołoszyński: *Polsko-rosyjskie związki w naukach społecznych 1801—1830*. Warszawa 1974 s. 337 i inne (przyt. red.).

² Towarzystwo Historii i Starożytności Rosyjskich przy Uniwersytecie Moskiewskim (dalej cytowane jako THiSR) — było pierwszym w Rosji towarzystwem zrzeszającym historyków. Działo przez 125 lat, od 1804 do 1929 r. Takie wydawnictwa THiSR jak „Zapiski i trudy”, „Russkije dostopamjatnosti”, „Russkij istoriczeskij sbornik”, „Wriemmiennik”, a zwłaszcza „Cztienija w imp. Obszczestwie istorii i driewnostiej rossijskich” doskonale są znane specjalistom różnych dziedzin humanistycznych. O Towarzystwie, historii jego założenia, strukturze i działalności zob. I. A. Demidow, W. W. Iszutin: *Obszczestwo istorii i driewnostiej rossijskich pri Moskowskom Uniwersitetie*. W: *Istorija i istoriki. Istoriograficzeskij żeżegodnik*. 1975. Moskwa 1978 s. 250—280.

³ Zob. B. S. Popkow, dz. cyt. s. 48.

nograf i badacz folkloru, który w kwietniu 1825 r. został wybrany na sekretarza Towarzystwa⁴. Lelewela wybrano na członka podczas posiedzenia Towarzystwa w dniu 27 października 1827 r.⁵ Zgodnie ze statutem THiSR uczonemu wysłano dyplom członka rzeczywistego Towarzystwa, a na posiedzeniu w dniu 8 marca 1829 r. został odczytany list Lelewela (w języku francuskim), datowany 13 XI 1828 r. Oryginał listu znajduje się w Dziale Rękopisów Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina⁶.

Podajemy ten list w języku oryginału⁷.

Messieurs !

Les sciences et l'Histoire sont les liens, qui rapprochent et unissent les peuples plus éloignés. Puissent elles devenir l'union des nations Slaves, et faire revivre leur fraternité.

Messieurs ! Vous cultivez heureusement l'histoire de Votre pays, et Vos recherches éclairissent l'histoire d'un immense pays et d'une nombreuse populations Slave. Tant des nations sont intéressés à Vos recherches et Vous. Messieurs ! en associant à Votre Société, ceux des autres Nations frères. Vous permettez participer à Vos travaux littéraires.

Vous m'avez admisi au nombre de Vos associés. Je suis infiniment flatté de l'honneur que la Société aussi illustre que la Vôtre, m'a procurée, je suis fier d'appartenir à une Société des savants les plus distingués, et je suis sensible de Votre bonté, dont Vous m'avez montré. Agréez, Messieurs, mes remerciements et mes sentiments de reconnaissance.

Je suis avec la plus haute considération

De Vous, Messieurs, de la Société de l'histoire et des antiquités Russes à Moscou

le très humble et très obéissant serviteur

Varsovie

le 13 novembre

1828

Lelewel Joachim

Permettez, Messieurs, de remettre pour Votre Bibliothèque mes ouvrages nouvellement publiés, comme hommage dû à Votre illustre Société.

W protokole posiedzenia THiSR z dnia 8 marca 1829 r. jest odnotowane, że razem z listem Lelewela otrzymano dwie jego prace: 1. *Edda czyli Księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców*. Wilno 1828; 2. *Początkowe prawodawstwo polskie*. Warszawa 1828⁸. Michaił Kaczenowski, profesor Uniwersytetu Moskiewskiego, był w tym czasie bibliotekarzem Towarzystwa i w swojej notatce — skreślonej na końcu listu Lelewe-

⁴ Cztiennija w imp. Obszczestwi istorii...” 1890 ks. 2. Skład THiSR, s. 6.

⁵ „Trudy i letopisy Obszczestwa istorii i driewnostiej rossijskich” (dalej „Trudy i letopisy”), cz. 4 ks. 2. Moskwa 1828 s. 51.

⁶ Otdiel rukopisiej Gos. biblioteki im. W. I. Lenina (dalej OR GBL), f. 203 kniga 4 kk. 187—188.

⁷ Na oryginalne listu znajduje się notatka w języku rosyjskim: „Knigi w dwóch pierieplotach na polskom jazykie (Jedda i statuty polskiej) nachodjastija u mienja. M. Kaczenowskij”.

⁸ „Trudy i letopisy” cz. 8. Moskwa 1837 s. 97.

ła — informował zebranych na posiedzeniu członków THiSR o miejscu przechowywania otrzymanych od uczonego polskiego książek.

Zgodnie z katalogiem Biblioteki THiSR, opracowanym przez Pawła Strojewa, w księgozbiorze Towarzystwa, oprócz dwóch wspomnianych książek, znajdowały się następujące prace Lelewela:

1. *Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historia drukarni Krakowskich tudzież Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. Tom 1. Wilno 1823.

2. *Dzieje Polski, Joachim Lelewel potocznym sposobem opowiedział, do nich dwanaście krajobrazów skreślił*. Warszawa 1829.

3. *Dzieje Bibliotek, do „Dziennika Warszawskiego” napisał... b. m. i r. wyd. [Warszawa 1827]*.

4. *Księgi ustaw polskich i mazowieckich na język polski w latach 1449, 1450, 1503, 1451, przekładano po raz pierwszy staraniem J. Lelewela drukiem ogłoszono*. Wilno 1824.

5. *Uwagi nad Mateuszem herbu Cholewa Polskim XII wieku dziejopisarzem, a w szczególności nad pierwszą dziejów jego księgą*. Wilno 1811.

6. *Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich...* Warszawa 1809.

7. *Dodatek do pisma Daniłowicza o katalogu biblioteki Tołstoja*. [Źródła nie podano]⁹.

8. *J. Lelewela aneks do uwag P. Daniłowicza o bibliotece rękopisów hrabiego F. A. Tołstoja: Z języka polskiego przełożył W. Anastasiewicz w 1827 r.*¹⁰.

W „Rejestrze duplikatów” biblioteki Towarzystwa, opracowanym w 1845 r. przez P. M. Smirnowa, zarejestrowane są trzy książki Lelewela: 1. *Dzieje bibliotek...*; 2. *Edda czyli Księga religii Skandynawii mieszkańców* oraz 3. *Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne*.

Z tego wynika, że prace Lelewela¹¹ trafiały do bibliotek THiSR nie tylko bezpośrednio od uczonego, lecz również innymi drogami.

W drugim zeszycie katalogu Biblioteki Towarzystwa — zestawionego przez Je. J. Sokołowa i zawierającego literaturę, która wpłynęła do biblioteki w latach 1846—1902 — książek Lelewela nie zarejestrowano¹².

⁹ P. M. Strojew: *Biblioteka imp. Obszczestwa istorii i driewnostiej rossijskich*. Moskwa 1845 s. 231, 238, 243, 257, 258, 260.

¹⁰ Tamże s. 110.

¹¹ OR GBL, f. 203 ks. 8, k. 155 v.

¹² Je. I. Sokołow: *Biblioteka imp. Obszczestwa istorii i driewnostiej rossijskich*. Wyp. 2. *Opisanije rukopisiej i bumag, postupiwszych s 1846 po 1902 g. wkl.* Moskwa 1905.

Po powstaniu listopadowym w wykazach członków THiSR nazwisko Lelewela nie figurowało¹³, chociaż nie była podjęta żadna formalna decyzja o usunięciu Lelewela z Towarzystwa. W wykazie ogólnym członków Towarzystwa od chwili jego założenia do maja 1890 r. nazwisko polskiego uczonego figuruje wśród członków rzeczywistych w następującym zapisie: „Lelewel Joakim Karłowicz izbr. 27 oktjabrja 1827 g.; um. 22 maja 1861 g.”¹⁴. Co prawda w tym czasie utwory Lelewela już nie były zabronione i niektóre jego książki zostały przetłumaczone na język rosyjski¹⁵.

Na posiedzeniach THiSR nazwiska Lelewela nie wspomina się od chwili jego wyboru aż do 1895 r., tj. do czasu gdy na zebraniu członków w dniu 29 września 1895 r. była rozpatrywana propozycja A. Szeriemietiewskiego wydrukowania w organie Towarzystwa „Cztienija” artykułu *Mapa Lelewela 1770 (o jej nowym paryskim wydaniu)*. W protokole posiedzenia jest adnotacja, że „zgodnie z opinią sekretarza Towarzystwa nie uznano za stosowne” opublikować tej pracy¹⁶. W niej A. Szeriemietiewski krytykował wydaną w Paryżu w 1862 r. mapę Polski z granicami z 1770 r., która została opracowana przez Lelewela i wydana w Wilnie.

Jelpidifor Barsow, sekretarz Towarzystwa, uznał pracę Szeriemietiewskiego za mało znaczącą i słabą z historycznego punktu widzenia¹⁷.

Recenzent: Ryszard W. Wołoszyński

Tłumaczyła z języka rosyjskiego: Ludmiła Tyszko

Przekład zweryfikował: Jerzy Róziewicz

¹³ *Otczet Obszczestwa istorii i driewnostiej rossijskich s 1 nojabrja 1833 g. po 1 janwarja 1835*. „Trudy i letopisy” cz. 8. Moskwa 1837 s. 317—319.

¹⁴ „Cztienija w imp. Obszczestwa istorii...” 1890 ks. 2. Skład THiSR s. 20. W zapisie jest pomyłka: Lelewel zmarł 29 maja 1861 r.

¹⁵ J. Lelewel: *Kratkije oczerki po istorii polskogo naroda*. S. Pietienburg 1862; Tenże: *Polsza i Ispanija, istoriczeskaja mieźdu nimi parallel w XVI, XVII i XVIII stolietijach*. Moskwa 1863.

¹⁶ „Cztienija w imp. Obszczestwa istorii...” 1896 ks. 4, protokoły s. 35.

¹⁷ OR GBL, f. 203 op. 266 d. 17 k. 18. Praca Szeriemietiewskiego tamże k. 18—23